

Roger Levermore, Aaron Beacom (Eds.)

Sport and International Development

MacMillan, Palgrave, 2009, 288 s., ISBN 978-0-230-57819-7.

Kniha je výsledkem podnětů vzešlých ze dvou setkání zaměřených na sport a rozvoj, které se uskutečnily v roce 2007 na kongresu Asociace mezinárodních studií (*International Studies Association Congress*) v Chicagu. Editoři Levermore a Beacom se spolu s dalšími autory zaměřují na reflexi tématu, které bylo akademickou komunitou spíše zanedbáváno, navzdory nárůstu rozvojových programů zaměřených na sport nebo s komponentou sportu. Tento slabší zájem akademické komunity o potenciál sportu autoři interpretují jako důsledek toho, že je sport vnímán jako exkluzivní a muži dominovaná aktivita, propojená s populární kulturou (s. 15). Přes *akademické zanedbávání* se v posledním desetiletí sportu a rozvoji dostává zvýšené pozornosti, podpořené institucionálně OSN, národními vládami, mezinárodními sportovními organizacemi, ale i neziskovým a komunitním sektorem. Jedinečnost knihy nespočívá v poukázání na kladné stránky sportovních aktivit, ale v informovanějším porozumění přínosu, který sport může přinést pro širší komunitu mít. Metodologicky kniha představuje snahu o teoreticky nasycenou debatu, zakotvenou v konkrétních případových studiích, které podle autorů podporují hlavní argument. Selhávání rozvoje definovaného úzce ekonomicky vede podle autorů k poptávce po nových strategiích. Za hlavní změnu oproti předchozímu období akademického studia rozvoje autoři považují dva trendy:

1. Důraz na kulturu a použití kultury k dosažení ekonomického a sociálního rozvoje.
2. Nárůst institucí, jako jsou nadnárodní korporace, a jejich prosazování v rozvojovém procesu.

Právě nadnárodní korporace, nadnárodní sportovní organizace stejně jako sportovní neziskové organizace náleží mezi nově se vynořující aktéry zasahující do rozvojových procesů. Novou dimenzí je potom vytváření různých druhů partnerství mezi těmito aktéry, kdy například financování projektu zajišťuje korporátní aktér a implementaci partner neziskový.

Autoři člení knihu do tří částí. V první části se jedná o analýzu konceptuálních debat a akademických textů, druhá část je zaměřena na problematiku evaluace a začleňování marginalizovaných skupin a třetí zaujímá více kritickou pozici k možnostem sportu ve studiích rozvoje.

Kromě definování sportu se kniha zabývá různými úrovněmi, na kterých dochází k setkávání sportu a mezinárodního rozvoje (Read a Bingham: xiv). Sportovní praktiky a události mohou přispět k *sociální změně*, k *ustavení spolupráce* mezi agenturami s konfliktními agendami a k *podpoře rozvojových iniciativ* na mikro-úrovni lokálních a komunitních sportovních praktik stejně jako na úrovni velkých mezinárodních sportovních událostí. V optimistickém náhledu (modernizační škola, neoliberální přístupy) je sport v mezinárodním rozvoji nahlížen

jako potenciální motor mezinárodního rozvoje. Nadměrný optimismus zastánců sportu v rozvoji, kteří prezentovali sport jako „všelék“, však přispíval k odcizení mainstreamové rozvojové komunity, zejména akademiků (Levermore a Beacom: 16).

Přestože sportovní programy představují fenomén přítomný téměř v každé zemi, změnou oproti dřívějším obdobím je vzrůstající zájem o sport jako nástroj *intervenace*, která má jednak svoji *vlastní hodnotu*, jednak je *přidanou hodnotou* k různým rozvojovým a humanitárním kontextům. Autoři zdůrazňují, že by bylo chybou nahlížet aktivity sportu a rozvoje jako homogenní programy. Celou knihou prostupuje základní rozlišení, do kterých spadají aktivity sportu a rozvoje (Read a Bingham: xv):

1. *Sport plus* – cílem těchto projektů je vytvořit udržitelné sportovní organizace, v rámci kterých jsou *hlavní cíle sportovní*, přičemž na sebe zároveň „nabalují“ řešení konkrétního sociálního problému.

2. *Plus sport* jsou programy, které používají *sportu jako nástroje* k dosažení jiných než sportovních cílů. Jak uvádí Akines a Kirwin v desáté kapitole, sport se stal v posledním desetiletí velmi populárním nástrojem rozvoje v Africe. Bývalí dětské vojáky v Libérii, děti z nairobských slumů, marginalizované dívky v islámských společnostech, postižené oběti obrny; všechny tyto skupiny se staly recipienty iniciativ sportu a rozvoje s cílem zlepšit kvalitu jejich života a zmírnit jejich marginalizovaný status (Akines a Kirwin: 219).

První kapitola Levermore a Beacoma „Sport a rozvoj: mapování pole“ shrnuje historii setkávání sportu a postoje ke sportu v mezinárodním rozvoji z hlediska jednotlivých přístupů. Setkávání sportu a třetího světa má dlouhou tradici. Sport hrál důležitou roli v kolonialismu, neboť byl nástrojem nahrazení „barbarské lokální kultury“ a zvyků civilizujícím vlivem nových sportů (Levermore a Beacom: 11). Civilizační mise sportu spočívala v usměrnění fyzické síly regulovanou formou – sportem, tj. v nenásilném soupeření mezi státy a širším transferu kulturních hodnot. Civilizační mise sportu v důsledku znamenala negativní prezentaci domorodých sportů (Levermore a Beacom: 11). Nové formy sportovních aktivit sloužily jednak konsolidaci impéria na makro-rovině a k prosazování normativního ideálu „svalnatého křesťana“ na úrovni utváření subjektů. Ideologie „atletismu“ se tak stala součástí kultury soukromých škol a sloužila k výchově (poslušných) domácích kulturních elit. Rozšiřování nových forem sportu bylo nahlíženo jako rozšiřování a konsolidace impéria (Levermore a Beacom: 13), srovnej současné *Commonwealth Games*.

Implicitně optimistický náhled na možnosti sportu zastávaný autory se projevuje například v citaci textu OSN, která rok 2005 vyhlásila *Mezinárodním rokem sportu a tělesné výchovy*. V dokumentu OSN (podle Levermore a Beacom: 3) taková optimistická vize sportu znamená podporu zapojení komunity, protože sport je svojí povahou participativní. Sport zdůrazňováním společných aspektů přispívá k přemostování kulturních a etnických rozdílů a může se stát nástrojem propojování jednotlivců a komunity. OSN dokonce volá po uznání sportu jako lidského práva.

Autoři poukazují na propojení sportu s několika *Rozvojovými cíli tisíciletí* (RCT), tj. se současnými kvantifikovanými indikátory naplňování základních potřeb, konkrétně druhým (všeobecné základní vzdělání), třetím (genderová rovnost) a šestým (boj proti HIV/AIDS). Podle autorů sport poskytuje prostor pro získávání nových dovedností, disciplíny, sebedůvěry a vůdčích schopností, podporuje toleranci, spolupráci a respekt (Levermore a Beacom: 3).

Sport také napomáhá zmírnit post-traumatický syndrom a přispívá k normalizaci života, komunikaci a sociální mobilizaci (Read a Bingham: xv). Tato terapeutická dimenze sportu vede k narůstajícímu počtu NGOs inkorporujících sport do svých aktivit: například *Catholic Agency for Overseas Development* neboli CAFOD používá fotbal jako nástroj integrace bývalých dětských vojáků. Přehled organizací činných ve sportu a rozvoji poskytuje portál <sportanddev.org>. Databáze čítá více než dvě stě organizací (255 v době vydání knihy). Většina těchto organizací vznikla po roce 2000 a soustředí se na stěžejní oblasti jako řešení konfliktů, podpora mezikulturního porozumění, budování infrastruktury, zvyšování povědomí, *empowerment*. Zdůrazňován je také přímý dopad na zdraví a psychickou pohodu, ekonomický rozvoj a zmírňování chudoby (Levermore a Beacom: 10).

V kapitole „Sport v mezinárodním rozvoji: teoretická zarámování“ Levermore kombinuje náhled na sport skrze jednotlivé perspektivy s kvalitativním výzkumem, založeným na čtyřiceti semi-strukturovaných rozhovorech (Levermore: 27). Modernizační perspektivu představuje na poněkud překonané literatuře (raná modernizační škola) a nezohledňuje relevantní kritiku, která byla vůči této škole vznesena. Zkoumáním přístupů modernizační školy a neoliberálního přístupu Levermore dochází k závěru, že nahlížení sportu skrze tyto perspektivy představuje největší potenciál pro sport v rozvoji (což vzhledem k roli, kterou nadnárodní korporace ve sportu hrají, není příliš převratným zjištěním). Neoliberální zarámování shledává potenciál ve spojení sportu a mezinárodního rozvoje v korporátním financování („součást korporátní sociální odpovědnosti“) a infrastruktury budované u příležitosti velkých sportovních mega-událostí. Posilování infrastruktury, což je jedno z centrálních témat Světové banky od jejího založení, je dosahováno skrze organizace jako FIFA (program „Football for Hope“) a Anglická fotbalová asociace. Partnery FIFA při budování infrastruktury jsou nadnárodní korporace: Adidas, Coca-cola, Hyundai, Sony a další. Pro ilustraci neoliberálního přístupu ocitujeme: „Tento program [FIFA] je ‚dobrým příkladem programu *sport plus*‘ zacíleného na redukování nerovností v infrastruktuře fotbalu v různých zemích a napomáhání jednotlivým členským asociacím chránit svoji autonomii vůči vládním zásahům (další propojení s neoliberalismem)“ (Levermore, s. 30). Kniha je tak díky editorům zarámována v pozitivním (neoliberálním) náhledu na možnosti sportu, kdy jsou podceňovány sporné a dosud nevyřešené centrální otázky rozvoje, jako etnocentričnost lidských práv, genderová rovnost v ne-evropských kulturách, odlišné chápání postižení v jiných kulturách. V knize však zaznívají i kritické hlasy. Fred Coalter se zabývá problematikou zhodnocení přínosů/ztrát z pořádání velkých mezinárodních sportovních akcí. Roger Levermore nabízí kritiku z alternativních pozic a sport nahlíží jako nástroj *udržování nerovných vztahů centra a periferie*. Propojení sportu a mezinárodního rozvoje podle Levermore ve skutečnosti znamená posilování dominantních perspektiv rozvoje a západní hegemonie, neboť předává poselství, že iniciativy ze Severu jsou nejlepší.

Autoři volají po nutnosti *efektivnějšího hodnocení dopadu programů* a shledávají hodnocení programů klíčovým pro pochopení možností a limitů sportu a rozvoje. Autoři se zaměřují na nalezení indikátorů a způsobů evaluace pro měření dopadů programů zaměřených na sport nebo s komponentou sportu. Požadavek lepší evaluace je vznášen z pozic nadnárodních korporací, které si přejí „efektivní vynaložení prostředků“. Avšak přístup zaměřený pouze na evaluaci (tj. konečné hodnocení) riskuje podceňování potenciálu širších dopadů sportu na komunitu, představující tzv. *měkké faktory*, tj. faktory unikající kvantifikovaným

indikátorům (Levermore a Beacom: 17). Metodologickou kapitolu ohledně evaluace programů představuje Coalterova stat' „Sport a rozvoj: odpovědnost nebo rozvoj?“ Coalter poukazuje na nedostatky monitorovacích zpráv a upozorňuje na nutnost vytvoření evaluace jak více přístupné samotným tvůrcům těchto hodnocení, tak vedoucí ke zvýšení kvality hodnotících zpráv. Tento požadavek je v souladu s požadavkem UNICEFu, který volá po potřebě jít za částečná data a vylepšit nedostatečnou kvalitu monitorovacích zpráv ohledně dopadu sportu na rozvoj (Coalter: 54–55), kdy podle této agentury neexistují systematická data o dopadu sportu. Mnohé z těchto programů jsou relativně nové a často nedisponují potřebnými prostředky k vytvoření evaluačních výzkumů. Zdůrazňují však, že problematika evaluace je složitější, neboť zde narážíme na inherentní metodologické problémy spojené s měřením dopadů sportovních programů, které není možné zlepšit „více uživatelsky přátelským“ způsobem evaluace. Coalter (57) však argumentuje, že „teorii vedený, participativní a na proces zaměřený přístup k monitorování a evaluaci programů může poskytnout základy pro budování kapacit, pro pocit větší kontroly nad projektem, lepšího pochopení projektu a pro jeho realizaci“. K tomuto cíli vytvořil Coalter manuál *Sport v rozvoji: manuál monitorování a evaluace* (Coalter: 58), založený na čtyřech hloubkových studiích. Nejvíce prostoru věnuje popisu *Mathare Youth Sport Association* (MYSA), která naplnila několik potřeb: Vedle příležitosti hrát fotbal s potenciálem sportovního růstu poskytla také strukturované a bezpečné prostředí, což je důležité zejména pro děti z ulice či jako podpůrný faktor snižování sociální izolovanosti žen a dívek. MYSA tedy supluje četná selhání lokálních a národních vlád jak poskytováním zabezpečení, tak i pocitu přináležitosti. Překonání marginalizovanosti Coalter demonstruje na příkladu zapojení dívek do programu i přes odpor ze strany rodičů či omezení vzniklých restriktivním nahlížením na roli dívek (práce v domácnosti, Coalter: 60). MYSA poskytla příležitost vytvářet bezpečné *veřejné* prostory pro dívky, které nejsou spojeny s jejich rolí v domácnosti (Coalter: 61). Nástrojem od-marginalizování je také komunitní práce, která většinou znamená uklízení veřejných prostor a je pro členy MYSA povinná. Většina projektů sportu v rozvoji jsou projekty *sport plus*, proto je jejich evaluace složitou, mnohaúrovňovou záležitostí. Coalter zdůrazňuje potřebu překročit monitorováním nastavené kategorie „poskytovatel financí“ a „klient“, či kategorii „výsledků“, a zaměřit se na *partnerství*. Otázku, zda v kontextu nerovně mocensky nastavených vztahů a nerovnosti postavení partnerů je takové partnerství možné, si Coalter neklade. Nicméně reflektuje, že evaluace mohou zřídka kdy odpovědět na otázku, proč byly programy úspěšné či neúspěšné. Stíny pochybností se vkrádají v Coalterově kritice poskytovatelů financí a autorů politik, kdy si je vědom jejich tlaku na vyhledávání *jednoduchých generalizací* možností sportu. Tento přístup – tj. tlak poskytovatelů financí – zcela ignoruje kontextuální podmíněnost takových zjištění, rozdílné kulturní prostředí, stejně jako otázku validity (srovnáváme skutečně stejné věci, když jsou kontexty tak odlišné).

Konkrétní příklad problematičnosti zlepšení evaluace dopadu programů Coalter demonstruje na příkladu projektu z kategorie *sport plus* zaměřeného na zvyšování povědomí o HIV/AIDS a na změnu rizikovosti chování mladých. Komplexita života neumožňuje kontrolovat jiné faktory, které mohou ovlivnit povědomí o HIV/AIDS, o čemž svědčí pouze malé rozdíly participující a kontrolní skupiny při evaluaci daného programu. Coalter (69) však argumentuje, že *kombinace* lepšího porozumění relevantním informacím, změněným přístupům

a chápání *genderu*, stejně jako zvýšení sebedůvěry skrze sport *může* vést k méně riskantnímu sexuálního chování. Je však evidentní, že ustavování kauzality o změně postojů a chování v *důsledku programu* je natolik problematické, že tato tvrzení nemohou sloužit jako základ hodnocení.

Problematicke evaluace se věnuje příspěvek pojednávající o pořádání velkých mezinárodních sportovních událostí (kapitola 3). Autoři volají po *jedenáctiletém cyklu evaluace*, který zahrnuje nejenom období přípravy ucházení se o pořádání sportovní akce, období příprav včetně závěrečného vyúčtování, ale také hodnocení využívání sportovišť v době po konání akce (tj. udržitelnosti). Pokud nahlížíme na sportovní události v horizontu celého cyklu, je jejich přínos daleko spornější, než je uvedeno v závěrečných zprávách o konání těchto akcí. Relevanci tohoto argumentu můžeme interpretovat na událostech roku 2010 (již po vydání knihy, poznámka A. N.), tj. Mistrovství světa ve fotbale 2010 v Jihoafrické republice a Hrách Commonwealthu (*Commonwealth Games*) 2010 v Dillí. V Jihoafrické republice byly přemístěny některé segmenty populace kvůli stavbě sportovišť, a navíc pravidla FIFA neumožňovala lokální komunitě mít zisky z konání akce (kontrakty s nadnárodními korporacemi poskytujícími občerstvení a další služby). *Commonwealth Games 2010* v Dillí zatíženy problémy (jako spadlý most spojující sportoviště, nevyhovující hygienické podmínky, střevní infekce, která znemožnila četným atletům závodit) postavily velký otazník nad pořádáním velkých mezinárodních sportovních událostí ve státech s problematickou infrastrukturou. *Commonwealth Games* také „vysály“ prostředky, jež by jinak byly použity na jiné programy. K tomuto kaskádovitému vysávání dochází i v „rozvinutých zemích“, kdy například Olympijské hry v Sydney měly podobný efekt na ostatní provincie Austrálie.

Dalším tématem knihy, již zmíněným v Coalterově příspěvku, je zaměření na jednotlivé „cílové skupiny“, tj. na postižené, na ženy, mladé lidi, kdy je zdůrazňován potenciál *inkluze marginalizovaných nebo ohrožených skupin* a posilování jejich postavení (Levermore a Beacom: 18). Jako efektivní emancipační diskurs zde funguje rétorika lidských práv, prosazovaná v přístupu lidskoprávním, zastávaném například OSN. Zapojení postižených do sportu na druhou stranu způsobuje kulturní tenze, přičemž na povrch vyplouvají rozdíly v prioritách donorů a recipientů, například tenze způsobené programy na posílení pozice dívek a mladých žen, které naráží na nastavení lokálních kultur. Navíc snaha posílit status žen pomocí sportu je poněkud paradoxní, vzhledem k tomu, že sport může být nahlížen jako bašta mužské privilegovanosti a prestiže (Levermore a Beacom: 19). Sport však není inkluzivní ve vztahu ke všem skupinám obyvatel, neboť programy jsou většinou zaměřené na mladé lidi.

Kapitoly v části třetí se snaží o prozkoumání alternativ mainstreamových přístupů, jež bývají ve srovnání s „top-down“ iniciativami méně direktivní a jsou lokálně vyjednávány. Příkladem je Crabbův kvalitativní příspěvek v kapitole osmé. Crabbe se zamýšlí nad možnostmi použít metody užívané v UK, kterými jsou mladí lidé „na pokraji společnosti“ oslovováni a zapojováni do komunity skrze sportovní aktivity, v oblasti mezinárodního rozvoje. Crabbe zdůrazňuje náročnost této komunitní práce, neboť v cestě od-marginalizování mladých stojí četné překážky, které navíc nejsou zatíženy prvkem „nadnárodním“, jenž problematiku přenáší ještě do jiné roviny.

Většina literatury o sportu a rozvoji se zaměřuje na potenciál, který sport pro rozvoj skýtá. Akines a Kirwin se proto snaží v kapitole „Sport a mezinárodní rozvojová pomoc:

podpora rozvoje nebo posilování zaostalosti v sub-saharské Africe?“ vyrovnat toto zkresení zaměřením se na selhání tohoto přístupu či dokonce na způsoby, kterými sport v rozvoji přispívá k zaostávání. Kladou si přitom následující otázky: „Trpí programy sportu a rozvoje stejnými problémy udržitelnosti jako jiné rozvojové programy? Podporují odchod talentovaných lidí a má trh s atlety stejné vykořisťovatelské charakteristiky jako komoditní trhy s přírodními zdroji? Jakou roli hrají africké vlády v úspěchu nebo selhání těchto projektů?“ V nejkritičtější, desáté kapitole se tak autoři (Akines a Kirwin: 219–220) zaměřují na široce definované aktivity sportu v rozvoji, zejména na organizace jako FIFA a fotbalové akademie, projekt *Meridian* a neziskové organizace činné v rozvoji. Autoři se domnívají, že problémy sportu a rozvoje jsou odrazem stejných selhání vyskytujících se v Africe jako špatná správa, špatný ekonomický management a chudoba.

Levermore a Beacom (246) v závěrečné kapitole o příležitostech a limitech sportu v mezinárodním rozvoji zdůrazňují, že se postoje k potenciálu sportu v mainstreamové komunitě mění. Sport se v mezinárodním rozvoji stal populárním jako výsledek několika vzájemně propojených faktorů. Jednak se zvýšil zájem médií o pokrytí programů samotných mezinárodních sportovních událostí, jednak se zvýšil zájem nadnárodních korporací sport podporovat. Nadnárodní korporace vidí v podpoře programů mezinárodního rozvoje vhodný nástroj prokazování korporátní společenské odpovědnosti (Levermore a Beacom: 247). Příležitosti sportu jsou v zacílení na konkrétní cílovou skupinu (mladí lidé, postižení), kde tradiční rozvojové programy selhávaly a kde jsou tyto programy přizpůsobeny jejím specifickým potřebám. Příkladem je program *Positive Future* aplikovaný v Dillí či lesothský *OlymAfrica Youth Ambassador Programme*.

Fokwang v „Náhledech na sport v rozvoji z Jihu: případová studie fotbalu v Bamendě, Kamerunu“ (kapitola 9) představuje perspektivu z „Jihu“. Alternativní náhledy se mají od mainstreamových odlišovat zohledněním kulturních specifik rozvojového prostředí a uznáním potřeby zlepšit pozici domorodých komunit. Fokwang kritizuje tradiční stereotyp, kdy jsou země Jihu nahlíženy jako přijímající strana transferů ze Severu. Fokwang se domnívá, že je tento názor mylný a poukazuje na nesporný potenciál lokálních hnutí, vytvořených skrze svépomoc, bez podpory lokální vlády či nadnárodních aktérů. Fokwang prováděl výzkum v Bamendě v letech 2005–2006, kdy zkoumal *Ntambag Brothers Association* (NBA), jejímiž členy jsou výhradně muži mezi 25–35 lety, se středoškolským, výjimečně vysokoškolským vzděláním, většinou nezaměstnaní. Skrze popis mládežnické organizace popisuje Fokwang „morální transformaci“ a materiální rozvoj sousedství. Fokwangovým cílem je zkoumat, jak jsou lokální komunity a identity ovlivněny sportem, neboť podle jeho výzkumů sport přispívá k formování lokálních identit a vytváření nových forem sociability. Sport se v Kamerunu obecně těší vysoké popularitě, a jistá míra atletismu je považována za nezbytnou pro přežití (Fokwang: 200). Kombinování sportu s širšími rozvojovými cíli se projevuje ve středěčních aktivitách klubu, které jsou zasvěceny uklízení sousedství, výrobě a rozdávání odpadkových košů či zvelebování veřejných prostorů ve snaze dát *Starému městu* lepší tvář, čímž se proměňuje koloniální stereotyp mladých mužů v Bamendě jako násilníků a zlodějů, stejně jako obraz města tradovaný v post-koloniální literatuře, která reprezentuje africké město jako zkorumpované, morálně, sexuálně a sociálně deviantní (Fokwang: 205). Fokwang uvádí, že v debatách o roli sportu ve třetím světě je často, zejména ve spojení s fotbalem, zdůrazňována

klíčová role, kterou sehrává při národní integraci. Kamerunský národní fotbalový tým v tomto ohledu není výjimkou, zejména ve světle úspěchů, kterých dosáhl na mistrovství světa v roce 1990 (Fokwang: 198). Úspěch kamerunského národního týmu přispěl v Kamerunu k popularitě fotbalu, který je v Africe sportem číslo jedna. Úspěšné angažmá mnoha kamerunských hráčů v evropských pohárech činí z fotbalu žádoucí kariéru pro mladé muže. Přes tato lákadla zůstává fotbal hlavně preferovanou volnočasovou aktivitou.

Knihy trpí fragmentací z důvodů rozdílných východisek jednotlivých autorů. Autory nespojuje podobná pozice v náhledech na rozvoj, ale víra či naděje, kterou vkládají do potenciálu sportu. Editoři sborníku se snaží tuto fragmentaci překonat zastřešujícími kapitolami, které však nemohou překlenout základní rozpory v náhledech na možnosti sportu v rozvoji. Přes snahu o optimistické zarámování, zejména v kapitolách psaných editory, se nedaří kritiku dostatečně inkorporovat a dovést k vytvoření syntézy, která by poskytla více než zcela polarizované náhledy (tj. optimistický, modernizačně/neoliberální a pesimistický, škol závislosti). V hodnocení takto koncipované knihy je možné vyzdvihnout snahu o pluralitu hlasů, což je zcela v pořádku. Avšak naivní hlasy volající po lepší evaluaci rozvojových programů odráží limity v reflexi novější rozvojové literatury. Metodologické kapitoly, jejichž autoři načrtávají snahy po kvalitnější evaluaci, nezohledňují nedostatečně současnou debatu, která probíhá v rozvojové literatuře o managementu projektového cyklu a participativních přístupech. Současné reflexe praktikování rozvoje poukazují na „diskursivní vyjednávání“ úspěchu či neúspěchu, což odráží důležitost měkkých faktorů oproti zaměření evaluace na faktory tvrdé (neměřitelnost měkkých faktorů viz výše). Navíc do hodnocení vstupují zájmy jednotlivých aktérů zapojených do programů, což činí „skutečnou“ evaluaci velmi problematickou, protože nikdo z participujících nemá zájem na prezentování „neúspěchu“, neboť by ohrozil financování projektu, jeho udržitelnost nebo mediální obraz.

V hodnocení editorů se také projevuje naivní „kupování“ diskursů, které představují nadnárodní korporace a sportovní organizace (FIFA). V kontextu současné akademické debaty kniha vykazuje jisté mezery, přičemž je třeba ocenit informace o jednotlivých programech *sportu plus a plus sportu*. V závěrečné kapitole tak mohou editoři pouze vyjmenovat oblasti, ve kterých je sport příslibem, aniž by představili ucelenější náhled na možnosti sportu v rozvoji.

Alice Navrátilová